

ROCZNIK TOMISTYCZNY
5 (2016)

Profesorowi Mieczysławowi Gogaczowi
w dziewięćdziesięciolecie urodzin

ROCZNIK TOMISTYCZNY

5 (2016)

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHE JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY

5 (2016)

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzusi (sekretarz / secretary), Maciej Słęcki, Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Anna Kazimierczak-Kucharska, Dawid Lipski, Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegocki, Andrzej Maryniarczyk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Marie-Dominique Goutierre, Mieczysław Gogacz, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam.

RECENZENCI / REVIEWERS

Antoni B. Stępień, Paul J. Cornish, Tomasz Pawlikowski, Marie-Dominique Goutierre, Piotr Mazur, Grzegorz Hołub, Andrzej Jonkisz, Marek Prokop

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Magdalena Płotka (j. angielski), Hildburg Heider (j. niemiecki), Christel Martin, Iwona Bartnicka, (j. francuski), Michał Zembrzusi (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2016

ISSN 2300-1976

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2 05-806 Komorów POLSKA

Druk i dystrybucja:

WYDAWNICTWO von borowiecky

05-250 Radzymin

ul. Korczaka 9E

tel./fax (0 22) 631 43 93, tel. 0 501 102 977

www.vb.com.pl e-mail: ksiegarnia@vb.com.pl

WYDAWNICTWO
von borowiecky

Spis treści

Od Redakcji.....	11
Mieczysław Gogacz.....	13
Arkady Rzegocki Professor Wojciech Falkowski – Sarmatian and gentleman	17
Ignacy Dec Z moich spotkań z prof. Mieczysławem Gogaczem.....	21
Maciej Stęcki Wykaz publikacji profesora Mieczysława Gogacza z lat 2006-2014 oraz uzupełnienia i poprawki do wykazu z lat 1998-2001.....	29
Mieczysław Gogacz Qu'est-ce que la réalité?	33
Artur Andrzejuk Koncepcja istnienia w ujęciu Mieczysława Gogacza. Przyczynek do dziejów formowania się tomizmu konsekwentnego	45

Rozprawy i artykuły

Michał Zembrzusi Prawda o intelekcie. Mieczysława Gogacza rozumienie intelektu możliwościowego i czynnego	75
Agnieszka Gondek Pedagogika Mieczysława Gogacza – propozycja realistycznego wychowania i wykształcenia na tle współczesnej pedagogiki zorientowanej idealistycznie	91
Ewa A. Pichola Niekonsekwentne serce fenomenologa wobec serca konsekwentnego tomisty. Porównanie koncepcji serca Dietricha von Hildebranda z mową i słowem serca Mieczysława Gogacza.....	113
Bożena Listkowska Stosunek do samego siebie a poczucie szczęścia w ujęciu Ericha Fromma i Mieczysława Gogacza. Studium porównawcze	131
Michał Głowala Istnienie i życie. Uwagi na marginesie zasady <i>vivere viventibus est esse</i>	149
Richard Zan Gott ist die Umwelt des Menschen. Über die Gotteserkenntnis nach Thomas von Aquin.....	165
Artur Andrzejuk Problem źródeł Tomaszowej koncepcji esse jako aktu bytu	173
Magdalena Płotka Tomasz z Akwinu o życiu czynnym i kontemplacyjnym	189
Izabella Andrzejuk L'amitié dans les textes de Thomas d'Aquin.....	203

Paulina Biegaj „Serca świętych zwrócone ku prawu Bożemu”. Biblijno-filozoficzne podstawy wykładni prawa Bożego w nauce św. Tomasza z Akwinu	219
Grzegorz Hołub Potencjalność embrionu a koncepcja duszy ludzkiej.....	235
Jacek Grzybowski Czy relacja – najślabszy rodzaj bytowości w metafizyce św. Tomasza – może stanowić fundament realnego bytu narodu?	247
Anna Mandrela Krytyka koncepcji reinkarnacji w <i>Summa contra Gentiles</i> św. Tomasza z Akwinu	263
Kamil Majcherek Tomasz z Akwinu i William Ockham o celowości świata natury.....	277
Dawid Lipski Problematyka istnienia i istoty w poglądach Tomasza z Sutton.....	291
Tomasz Pawlikowski Problem subsystemy w <i>Logice</i> Marcina Śmigleckiego	305
Jan Pociąg Piotra Semenienki próba odnowy filozofii klasycznej.....	329
Maria Boużyk Jacek Woroniecki o modlitwie jako czynnika doskonalącym naturę człowieka.....	357

Sprawozdania i recenzje

Anna Kazimierczak-Kucharska Warszawscy tomiści na X Polskim Zjeździe Filozoficznym – Poznań, 15-19 września 2015 roku.....	377
Piotr Roszak Sprawozdanie z 5. Międzynarodowej Konferencji <i>The Virtuous Life. Thomas Aquinas on the Theological Nature of Moral Virtue</i> , Thomas Institute, Utrecht (Holandia) 16-19 grudnia 2015 r	383
Michał Zembrzusi Sprawozdanie z sympozjum ku czci św. Tomasza z Akwinu w rocznicę jego śmierci – 9 marca 2016 roku	389
Izabella Andrzejuk Tomizm na konferencji <i>Filozoficzne aspekty mistyki</i> – 15 kwietnia 2016.....	393
Artur Andrzejuk Tomizm fenomenologizujący Antoniego B. Stępnia. Recenzja: 1) A. B. Stępień, <i>Studia i szkice filozoficzne</i> , t. 1, do druku przygotował A. Gut, Lublin 1999; 2) A. B. Stępień, <i>Studia i szkice filozoficzne</i> , t. 2, do druku przygotował A. Gut, Lublin 2001; 3) A. B. Stępień, <i>Studia i szkice filozoficzne</i> , t. 3, do druku przygotował R. Kryński, Lublin 2015	397
Dawid Lipski Recenzja: Tomasz z Akwinu, <i>Komentarz „O pamięci i przypominaniu”</i> , przekład i opracowanie Michał Zembrzusi, w: <i>Opera philosophorum medii aevi. Textus et studia</i> , t.13, Warszawa 2012.	407

Artur Andrzejuk

Recenzja: Michał Zembrzusi, *Od zmysłu wspólnego do pamięci i przypominania. Koncepcja zmysłów wewnętrznych w teorii poznania św. Tomasza z Akwinu*, Wydawnictwo Campidoglio, Warszawa 2015, stron 324.....411

Artur Andrzejuk

Un « thomisme gay » du Père Oliva. Recenzja: Adriano Oliva, *Amours. L'Église, les divorcés remariés, les couples homosexuels*, Paris 2015, pp 166. 417

Artur Andrzejuk

Recenzja: Arkadiusz Gudaniec, *Paradoks bezinteresownej miłości. Studium z antropologii filozoficznej na podstawie tekstów św. Tomasza z Akwinu*, Lublin 2015. 427

Artur Andrzejuk

Recenzja: Paweł Gondek, *Projekt autonomicznej filozofii realistycznej. Mieczysława A. Krąpca i Stanisława Kamińskiego teoria bytu*, Lublin 2015, ss. 316.....433

Polemiki i dyskusje

Kilka słów o tomizmie konsekwentnym, jego historii i głównych założeniach z prof. Mieczysławem Gogaczem rozmawia Bożena Listkowska..... 441

Piotr Moskal

Kilka uwag w związku z recenzją dr Izabelli Andrzejuk mojej książki *Traktat o religii*.....447

Izabella Andrzejuk

Odpowiedź na uwagi ks. prof. Piotra Moskala odnośnie do recenzji książki: *Traktat o religii*..... 455

Nota o autorach.....463

Table of Contents

Editorial	11
Mieczysław Gogacz.....	13
Arkady Rzegocki Professor Wojciech Falkowski - Sarmatian and gentleman.....	17
Ignacy Dec From my meetings with prof. Mieczyslaw Gogacz	21
Maciej Stęcki List of publications of Professor Mieczyslaw Gogacz in 2006-2014 as well as additions and amendments to the list of 1998-2001	29
Mieczysław Gogacz What is reality?	33
Artur Andrzejuk The Conception of Existence According to Mieczyslaw Gogacz. A Contribution to the History of Consequential Thomism's Formation	45

Dissertations and articles

Michał Zembrzusi Truth about intellect. Understanding of possible and agent intellect in the thought of Mieczysław Gogacz.....	75
Agnieszka Gondek Pedagogy of Mieczyslaw Gogacz - a proposal of realistic education in the context of idealistically oriented modern pedagogy.....	91
Ewa A. Pichola Inconsequent Heart of the Phenomenologist in the light of Consequent Heart of the Thomist. Comparison of Dietrich von Hildebrand's Concept of the Heart to Mieczysław Gogacz's Speech and Voice of the Heart	113
Bożena Listkowska Attitude towards self and the sense of happiness according to Erich Fromm and Mieczyslaw Gogacz. Comparative study.....	131
Michał Głowala Actual Existence and Life. Some Remarks on <i>vivere viventibus est esse</i>	149
Richard Zan God as the environment for man. The knowledge of God in account of St. Thomas Aquinas.....	165
Artur Andrzejuk The Problem of Sources of Thomas' Concept of esse as the Act of Being	173
Magdalena Płotka Thomas Aquinas on active and contemplative life	189
Izabella Andrzejuk Friendship (<i>amicitia</i>) in Thomas Aquinas' texts	203

Paulina Biegaj	
"The hearts of the saints turned to the law of God." Biblical - philosophical basis of interpretation of the law of God in the philosophy of St. Thomas Aquinas.....	219
Grzegorz Hołub	
The Potentiality of Embryo and the Concept of Human Soul	235
Jacek Grzybowski	
Can relation that has the weakest kind of being in St. Thomas' metaphysics constitute a foundation for the real being of a nation?	247
Anna Mandrela	
Critique of the theory of reincarnation in <i>Summa contra Gentiles</i> by St. Thomas Aquinas.....	263
Kamil Majcherek	
Thomas Aquinas and William of Ockham on the purposefulness of the natural world	277
Dawid Lipski	
The problem of the existence and essence in the views of Thomas of Sutton.....	291
Tomasz Pawlikowski	
The problem of Subsistence in <i>The Logic</i> of Marcin Śmiglecki.....	305
Jan Pociąg	
Piotr Semenenko's Attempt of Renewing of Classical Philosophy	329
Maria Boużyk	
Jacek Woroniecki on Prayer as a Factor Improving Human Nature	357

Reports and Reviews

Anna Kazimierczak-Kucharska	
Warsaw Thomists on the X Polish Congress of Philosophy - Poznan, 15-19 September 2015.....	377
Piotr Roszak	
Report of the 5th International Conference „The Virtuous Life. Thomas Aquinas on the Theological Nature of Moral Virtue”, Thomas Institute, Utrecht (Netherlands), 16-19 December 2015.	383
Michał Zembrzusi	
The report of the symposium in honor of St. Thomas Aquinas on the anniversary of his death - 9 March 2016	389
Izabella Andrzejuk	
Thomism at the conference “Philosophical aspects of mysticism” - 15 April 2016.....	393
Artur Andrzejuk	
Phenomenologising Thomism of Antoni B. Stepien. Review: 1) A. B. Stepien, <i>Philosophical Studies and Sketches</i> , ed. A. Gut, vol. 1, Lublin 1999; 2) A. B. Stepien, <i>Philosophical Studies and Sketches</i> , ed. A. Gut, vol. 2, Lublin 2001; 3) A. B. Stepien, <i>Philosophical Studies and Sketches</i> , ed. R. Kryński, Vol. 3, Lublin 2015.	397

Dawid Lipski	
Review: Thomas Aquinas, <i>Commentary on "The memory and remembering"</i> , transl. Michał Zembrzuski in <i>Opera philosophorum medii aevii. Textus et studia</i> , vol.13, Warsaw 2012.....	407

Artur Andrzejuk	
Review: Michał Zembrzuski, <i>From common sense to the memory and recollection. The concept of internal sense in the theory of knowledge of St. Thomas Aquinas</i> , Campidoglio, Warsaw 2015, pp. 324.....	411

Artur Andrzejuk	
Un « thomisme gay » du Père Oliva. Review: Adriano Oliva, <i>Amours. L'Église, les divorcés remariés, les couples homosexuels</i> , Paris 2015, pp. 166.	417

Artur Andrzejuk	
Review: Arkadiusz Gudaniec, <i>Paradox of selfless love. The study of philosophical anthropology in texts of St. Thomas Aquinas</i> , Lublin 2015.....	427

Artur Andrzejuk	
Review: Paweł Gondek, <i>Project of autonomous realistic philosophy. Mieczysław A. Krąpiec's and Stanisław Kaminsky's theory of being</i> , Lublin 2015, pp. 316..	433

Controversy and Discussions

A few words on consequent Thomism, its history and the major assumptions - Bożena Listkowska is interviewing Professor Mieczysław Gogacz.....	441
---	-----

Piotr Moskal	
Some remarks on Izabella Andrzejuk's review of my book <i>Treaty on religion</i>	447

Izabella Andrzejuk	
The response of the remarks of Fr. prof. Piotr Moskal regarding the review of the book: <i>The Treatise on Religion</i>	455

Note about authors.....	463
-------------------------	-----

Sprawozdanie z 5. Międzynarodowej Konferencji *The Virtuous Life. Thomas Aquinas on the Theological Nature of Moral Virtue*, Thomas Institute, Utrecht (Holandia) 16-19 grudnia 2015 r.

Od 25. lat Instytut Tomistyczny w Utrechcie rozwija szerokie badania nad myślą Akwinaty, stając się swoistą „agorą” tomistyczną, w której spotykają się różne szkoły i podejścia do zasadniczych wątków jego filozofii i teologii. W ciągu tych lat zdążyła się ukształtować linia programowa holenderskiego centrum, którego dwa zasadnicze postulaty można sprowadzić do następujących stwierdzeń: prymatu „tekstu” nad „argumentem” (skupienie na konkretnych tekstach Akwinaty, które przekłada się na promowanie historycznego podejścia do zagadnień) oraz postrzegania Akwinaty przede wszystkim jako teologa, którego zakorzenienie w Biblii oznacza jego teologiczną drogę od początku do końca (od Biblii wychodzi w *lectio* i do niej wraca w *praedicatio*). Drogą do „odzyskania” postaci Akwinaty z neotomistycznych

ujęć są od wielu lat publikacje badaczy związanych z IT oraz międzynarodowe sympozja.

Tegoroczna konferencja *Życie cnotliwe*. Tomasz z Akwinu o teologicznej naturze cnót moralnych nawiązywała tematycznie do poprzedniej edycji z 2013 roku, podczas której na kanwie rozważań o wierze, nadziei i miłości postawiono pytanie o status naturalnych cnót wlnych. Wprowadzając w obrady, dyrektor Instytutu Henk Schoot, wskazał na główne kierunki refleksji: spojrzenie na nabyte i wlane cnoty w kontekście dialogu katolicko-protestanckiego o usprawiedliwieniu i przeznaczeniu; jak powiązać cnotliwe życie na ziemi z niebieskim, jak podjąć te wątki w kontekście dialogu międzyreligijnego. Nie zapominając o różnicach metodologicznych zachęcał do uważnego studium i dysku-

sji nad tekstami: jego arystotelesowskimi i augustyńskimi interpretacjami, do zrozumienia właściwego odniesienia natury i łaski oraz tego jak Bóg pomaga nam żyć cnotliwie w Chrystusie.

Konferencję rozpoczęły dwa wykłady wygłoszone przez zaproszonych gości. W pierwszym z nich, Angela Knobel z Catholic University of America, opierając się na tekście *De Virtutibus in communi*, zastanawiała się jak rozumieć zdanie Akwinaty, że akt cnoty nabytej nie może być zasługujący jak tylko przez cnotę wlaną. Obie cnoty, nabyta i włana (a opierała się na przykładzie cnoty męstwa, do której nawiązał w swoim referacie również ks. Mirosław Mróz z Torunia) nie są ze sobą w konflikcie. Są odrębne, bo dotyczą się różnych przedmiotów, ale jeśli znajdziemy ten sam cel ostateczny przestają się różnić *in specie*. Materialnie są tym samym, ale ich odrębność ma charakter formalny i polega na tym, że, ktoś działa „pod wpływem łaski”. Natomiast David Decosimo z Uniwersytetu w Bostonie skupił swoją uwagę na kwestii samej natury sprawności, ich relacji do celu bliższego (nie zawsze natychmiastowego), przedmiotu cnoty i jej zasady (np. działanie według dobrego rozumu w przypadku roztropności). Cnoty nabyte dotyczą zgodności z rozumem (naturalnym), zaś w przypadku moralnych cnót włanych chodzi o zgodność z Nowym Prawem. Czy i dlatego chrześcijanin powinien zatem szukać cnót nabytych? Odwołując się do Jr 29,7 (gdzie wzywa się wygnańców, aby szukali i widzieli „dobro” Babilonu, od którego zależy ich własne dobro) zwrócił uwagę nie tylko na wartość tego, co naturalne, ale także na dzie-

lenie dóbr w przyjaźni, posiadanie nie-jako „więcej” do kochania. Chodzi o zwracanie się ku dobru nie na jedynym, ale na wielu poziomach. Wspólnym mianownikiem dwóch kolejnych wystąpień było pytanie o relacje cnót włanych i nabytych. W pierwszym, Rudi te Velde z Instytutu z Utrechtu, postawił pytanie w jaki sposób jesteśmy odpowiedzialni za działania wypływające z cnót włanych, skoro tak wiele zależy w nich od łaski Bożej. Podkreślił, że relacja cnót moralnych do teologalnych jest podobna do tej między cnotami naturalnymi i zasadami naturalnymi i w tym porządku zstępującym, to nadprzyrodzona miłość uczy nas, jak być roztroptnymi i sprawiedliwymi. Teologiczna cnota miłości nie może być w nas obecna bez cnót moralnych. Dlatego nieroztropne akty miłości – temat, który prelegent odniósł do kwestii uchodźców w Europie – są dla Akwinaty niemożliwe. Miłość widzi drugiego w świetle Boga: pomaganie innym wynika z faktu bycia kochanym. Ukierunkowanie człowieka na Boga domaga się ukonkretnienia tu i teraz, podobnie z cnotami włanymi. Natomiast Randall Smith z Uniwersytetu św. Tomasza w Houston zastanawiając się nad tym jak wiara doskonali roztropność skupił się na opisie relacji między cnotami a darami Ducha Świętego. Za punkt wyjścia uczynił kwestię relacji chrześcijan do mądrości wypływającej z przykazań Starego Prawa (analizując zwłaszcza trzy stopnie przykazań moralnych Dekalogu), a także roztropności z jej *docilitas*, aby następnie porównać ją z darem rady. Opierając się na *S. th.*, II-II, q. 52, a. 1, zauważył związek roztropności, która czyni człowieka dobrze

radzącym innym (i sobie) w oparciu o dobry rozum, ale ponieważ ludzki rozum nie jest w stanie objąć wszystkiego, co kontyngentne i pojedyncze, dlatego potrzeba oparcia o dar, dzięki któremu człowiek jest prowadzony przez Boga. Łaska doskonali wolę (nie wystarczy znać dobro) w jej podążaniu za „radami” Bożymi.

Kolejny dzień obrad otworzył wykład ks. Andrew Pinsenta z Uniwersytetu w Oxfordzie (Iam Ramsey Center), który rozpoczął od zestawienia ze sobą cechy cnót nabytych i wlnych: pierwsze wymagają dojrzałości, intelektualnego ćwiczenia, spaja je cnota roztropności, nie mogą istnieć jednocześnie z wadami i mogą zostać utracone przez zwykłe złe działanie (grzech śmiertelny). Drugie mogą być w osobach niedojrzałych (dzieci po przyjęciu chrztu), mogą istnieć z wadami, a jednoczącą je siłą jest miłość. Rodzi to pytanie o teologalne dyspozycje: cnoty teologalne, dary, wlane cnoty moralne, błogosławieństwa i owoce to aktualizacja tych dyspozycji. Wszystkie te elementy znajdują się w podręcznikach teologii moralnej, ale problem polega na braku jednoczącej zasady: można przecież znać części, ale bez odniesienia do całości – tak jak w przypadku dwóch półkul mózgowych, postrzeganie jest inne, jeśli oparte jest tylko o jedną półkulę (trochę podobnie, zauważył prelegent, może być z postrzeganiem Akwinaty). W definicji daru wyróżnia podatności na natchnienia Ducha (co nie może być zredukowane do przyjmowania jedynie informacji, *S. th.*, I-II, q. 68, a. 3 ad 2). Metaforą z obszaru współczesnej nauki, która mogłaby pomóc w ujęciu relacji między cnotami

nabytymi i moralnymi mogłoby być zjawisko „spotkania umysłów”. By to zilustrować ks. Pincen wprowadził pojęcie „second-person relatedness”, które objaśnił przywołując obraz gry, w której dzieci zwracają uwagę na zachowanie drugiego, reagując na postawy drugiego uczestnika gry: chodzi o umiejętność dzielenia postawy w stronę rzeczy lub wydarzenia. Dlatego moralne cnoty wlane to w gruncie rzeczy kochanie z Bogiem rzeczy, które On kocha. Podkreślił, że neuronauki mówią „tak” dla teologicznego opisu cnót wlnych i przypominają, że posiadanie cnót to nie kwestia zdobywania odległego szczytu góry, ale bycie osiągniętymi przez Boga (dary) i zharmonizowanym z Nim (owoc). Z kolei Thomas M. Osborne Jr rozpoczął od przypomnienia szeroko dyskutowanej w historii kwestii cnót pogan, którą odczytał w świetle *S. th.* II-II, q. 23, a.7 c., o owocności miłości. Oznacza to w konsekwencji refleksję nad niedoskonałą cnotą nabytą bez miłości. Harm Goris podjął wątek ran natury sprawionych przez grzech i kwestii wlnych cnót moralnych. Skąd wynika znaczenie tych cnót dla życia chrześcijańskiego? Jest to widoczne w perspektywie pytania o relację cnót pogańskich (nie-chrześcijańskich, sekularnych) do chrześcijańskich. W życiu wierzącego wyznaczają swoiste „przed” i „po”, ale w synchronicznym ujęciu przyczyniają się do integralności życia chrześcijańskiego. Cnoty wlane pomagają przedstawić kwestię natury-łaski w sposób bardziej praktyczny niż teoretyczne ramy. W ramach konferencji wystąpił również William C. Mattison III z Catholic University of America, który podjął zagadnienie cnót wlnych w Pi-

śmie Świętym w oparciu o Mt 6, 19-34, zwłaszcza w kontekście wlanej roztropności. Analizując Kazanie na górze, odczytywał poszczególne wersety w świetle etyki cnót: błogosławieństwa (jako wyraz wiary), wypełnianie prawa (umiarkowanie i męstwo), dziękczynienie, modlitwa i poszczenie (miłość), szukanie królestwa (roztropność i sprawiedliwość), *passus* poświęcony dwóm drogom (7, 13-27) to odniesienie do nadziei, zaś Modlitwa Pańska (6, 7-15) podsumowuje wszystkie siedem cnót teologicznych i kardynalnych.

Natomiast o. Michael Sherwin OP z Uniwersytetu we Fryburgu, przypominał analogiczne rozumienie terminu „cnota”, który tłumaczony przez Hieronima jako *virtus* podkreśla ciągłość mocy Bożej działającej w stworzeniu i historii, a nie kryje w sobie jedynie naturalistycznego przekazu. Dlatego u Tomasza pojęcie cnoty jest obecne w wielu znaczeniach: jako doskonałość moralna, ale i wykonywanie aktu mocy Bożej. To bogaty koncept, stosowany analogicznie, bo stworzenie uczestniczy w Bogu na wiele, powiązanych ze sobą, sposobów. Istotnym wątkiem referatu było odniesienie chrystologiczne, zwłaszcza do krzyża Jezusa będącego *exemplum omnis virtutis*. Konfigurację z Chrystusem opisuje Tomasz przez metaforę płonącego drzewa, które płonie uczestnicząc w mocy ognia, co pomaga w zrozumienie wzajemnej relacji cnót wlnych i nabytych. Ks. Lambert Hendriks z Rolduc zwrócił uwagę na relację cnoty z męczeństwem (do czego nawiązał również Jörgen Vijgen traktując o cnotach heroicznych u Arystotelesa), jak można mówić o łatwiejszym, przy-

jemniejszym praktykowaniu dobra, które sprawia w nas Bóg. Dopiero w świetle Bożej łaski można ją zrozumieć, przekraczając arystotelesowską wizję cnoty jako habitualnego, dobrego działania. Samą zaś konieczność posiadania cnót wlnych widać wyraźnie u tego, kto nie ma ich. Małe dziecko chrzczone otrzymuje cnoty wlane jako przygotowanie, nie aktualne działanie. Z kolei Ch. Bauerschmidt zastanawiał się nad naturą wlanej wiedzy w jej relacji do wizji uszczęśliwiającej i nabytej wiedzy (kwestia jej dyskursywności).

Zasadniczy przekaz sympozjum, wyartykułowany podczas końcowej dyskusji, dotyczył przekonania, że dary i cnoty wlane to nie „dodatek” do życia chrześcijańskiego, ale coś centralnego dla właściwej relacji z Bogiem. Dobre działanie chrześcijanina musi mieć podłoże cnót wlnych, choć różnice poglądów dotyczyły tego „jak” wygląda to wzajemnie powiązanie. Jak zawsze przy tego typu dyskusjach kluczowe pozostaje szersze ujęcie tematu: dlatego przy okazji tematu konferencji wybrzmiała dyskutowana współcześnie kwestia o podwójnym celu (przyrodzonym i nadprzyrodzonym), ale także pytano jaki jest wpływ zdobywania cnót nabytych przez chrześcijanina na rozwój życia Duchem Świętym? Podkreślano wielokrotnie biblijny horyzont myślenia Akwinaty, ale także konieczność powrotu do traktatu o Prawie i wiedzy Chrystusa. Zastanawiano się czy rozumienie miłości jako „formy” innych cnót, która niczym słońce pozwala widzieć i żyć, nie warto byłoby dalszego pogłębienia w kontekście relacji obu rodzajów cnót. Zwrócono uwagę, że trzeba wrócić nie tylko do me-

tafor (w które obfitowały wystąpienia wielu uczestników), ale także do tekstów, które dotyczą relacji między cnotami i przekazują dominikański paradygmat wychowawczy ukryty w „Sumie teologii”. Ma to bowiem praktyczne przełożenie: jak rozróżnić umiarkowanie nabyte od włanego, jak one są obecne w jednym podmiocie?

Bez wątpienia w Utrechcie spotkały się różne odmiany tomizmu współczesnego, z ich wrażliwością i perspektywami badań. Krzyżowało się analityczne podejście, reprezentowane przez

kilku tomistów amerykańskich, z lansowanym przez Utrecht podejściem „tekstualnym”. Ta różnorodność podejścia nie była jednak przeszkodą, ale raczej siłą tego sympozjum, które choć nie udzieliło jednoznacznej odpowiedzi, to mam wrażenie, że wypracowało pewne obiecujące drogi ku lepszemu rozumieniu zagadnienia relacji cnót nabytych i włanych, również przez odwołanie do osiągnięć współczesnej nauki. Zapewne będą one podstawą kolejnych spotkań na tej tomistycznej agorze w Utrechcie.

Dawid Lipski

*Jan Peckham i Tomasz z Akwinu.
Spór o jedności formy substancjalnej
w człowieku*

OPERA PHILOSOPHORUM MEDII
AEVI

TOM 15

Warszawa 2015

Książka Dawida Lipskiego o sporze Jana Peckhama z Tomaszem z Akwinu skupia się na doktrynalnym aspekcie tej kontrowersji. Ukazuje ją źródłowo i przedstawia daleko idące konsekwencje ujęć. Autor dociekliwie poszukuje przyczyn jej powstania. Słusznie widzi je w odmiennych metafizykach; nie da się bowiem pogodzić platońskiego czy nawet augustyńskiego ujęcia człowieka z ujęciem arystotelesowskim. Ta teza rzutuje na główne osiągnięcie pracy: uzasadnienie poglądu, że spór o jedność formy substancjalnej ma swe źródło w różnicach metafizycznych, a nie teologicznych lub wręcz terminologicznych, co bywa sugerowane w literaturze przedmiotu. Autor wspomnianą tezę, będącą istotnym novum jego rozprawy, ukazuje zarówno w jej źródłach, uwarunkowaniach i konsekwencjach. Stanowi to w sumie szeroką panoramę filozoficzną, na której dobrze ukazany został filozoficzny rdzeń omawianej kontrowersji.

Wydawnictwo UKSW - www.wydawnictwo.uksw.edu.pl